

MEXIKÓ GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI STRUKTÚRÁJA A PORFIRIATO IDEJÉN (1876–1911)

Dolgozatom célja a mexikói gazdaság és társadalom struktúraváltozásának bemutatása Porfirio Diaz diktatúrájának kezdetétől bukásáig, illetve a forradalom kitöréséig. Elsősorban a gazdaságban lezajló folyamatokat elemzem. Ezek vizsgálata során szeretnék rámutatni arra, hogy a gazdaság struktúrájának átalakulása milyen változásokat, hatásokat eredményezett az ország társadalmi szerkezetében. Az anyaggyűjtésben eredeti forrásanyagokra támaszkodtam, ezen statisztikai adatokra támaszkodva szeretném bemutatni az ország helyzetét a forradalmat megelőző időszakban, választ keresve arra, hogy miért ekkor, 1910-ben tört ki a forradalom. A gazdaság helyzete, mozgástendenciái mennyiben tükrözték a társadalom különböző osztályainak helyzetét, mennyiben támasztották alá követeléseiket? Ahol lehetséges, nemcsak országos adatokkal szeretném érzékeltetni Mexikó gazdasági életében zajló belső mozzanatokot, hanem komplex módon vizsgálnám az egyes szövetségi államokon belüli mozgást is. Mivel ez idő szerint Mexikó munkaképes lakosságának döntő többsége a mezőgazdaság valamely ágában dolgozott, célszerű az elemzést a mezőgazdaság egyes ágainak vizsgálatával kezdeni.

1900-ban az aktív munkaképes lakosság száma 5,359 764¹ fő volt, ennek 59%-a mezőgazdaságból élt. Ez a szám 1910-re 64%-ra nőtt. A kérdés itt az, jelentős-e ez a növekedés, és mi az értelme ennek a szokatlan „viszabomlásnak”? A válasz csak akkor lesz természetesen elfogadható, ha megvizsgáljuk a bányászatban, iparban és a szolgáltatásban foglalkoztatottak számának alakulását is. A későbbiekben pontosan idézett adatok alapján megállapítható lesz, hogy az ipar létszáma 1900–1910 között stagnált, míg a szolgáltatásban némi emelkedés (45 ezres) figyelhető meg. A képet az is bonyolítja, hogy az ipar és szolgáltatás fejlődése 1895–1900 között dinamikusnak mondható, 1900-tól törés állt be fejlődésükben. Ezzel szemben a mezőgazdaság növekedése 1900–1910 között jelentősen növekedett. Ez a növekedés azonban, mint az a későbbiekben kitűnik, nem a modernizálás, a társadalmi munkamegosztás elmélyülésének vonalán bontakozott ki.

¹ Fuerza de trabajo y actividad economica por sectores 38. old.

Mi lehet ennek az oka? Egyrészt a hagyományos mexikói gazdasági struktúra, a világgazdaság hatása Mexikóra, és végül Porfirio Diaz gazdaságpolitikája. Diaz és gazdaságpolitikusi, a científcók úgy vélték, hogy Mexikó önerőből képtelen biztosítani gyors gazdasági fejlődését. A gazdaság fejlesztésének fő eszközüül a külföldi tőke szabad beáramlását tekintették.

A külföldi tőke beáramlása jelentős állami támogatás mellett zajlott le. A kormányzat támogatásának fő formái – Lenin észrevétele Mexikóra is jellemző, – „a nyereség nagy, mert a tőke kevés, a föld ára viszonylag olcsó, a munkabér alacsony, a nyersanyagok árai is olcsóak”.² Ehhez járul még adókedvezmény és a belső biztonság is. Ezáltal a feldolgozó iparnak az agrárszektorhoz kötődő ágazatai (textil, dohány, cukor) fejlődésnek indultak. Az ipari fejlődés jelentős munkaerőt igényelt, amelyet 1900 előtt a mezőgazdaságból szívott el. Az ipari fejlődés ezzel párhuzamosan igényelte a terciér szektor ágazatainak fejlődését is. A munkaerőt itt is a mezőgazdaságból biztosították.

Hogyan szabadulhatott fel a mezőgazdasági munkaerő? A kormány célja: a belső piac növelése, a paraszti kisbirtokrendszer kiépítése. A kormány agrárpolitikája elsősorban az indián paraszti közösségek földjeinek elvételére és az üres területek igénybevételére irányult. De az elvett földek nem a parasztok, hanem a nagybirtokosok, külföldi társaságok kezébe, vagy tulajdonába mentek át. „1889-re 32,240 373 hektár földet mértek fel, ebből 12,693 610 hektárt a felmérő társaságok kaptak tevékenységükért, 14,813 980 hektárt pedig még 29 magánszemély és társaság között osztott szét a kormány.”³ Míg 1881–1889 között a 29 legnagyobb mexikói latifundium 32,2 millió⁴ hektár földdel rendelkezett, addig 1910-re a további koncentráció eredményeként 8 nagybirtok tulajdonában 22,5 millió⁵ hektár föld volt. Így a földjüket veszített parasztok, az indián közösségek egykori tagjai jelentették az ipar és szolgáltató szektor munkaerő utánpótlását. A törés egyik okát is ez a tény jelenthette, nevezetesen a szakképzetlenség. Ennek következtében nem tudtak tartósan gyökeret eresztetni ipari körülmények között és visszatértek a mezőgazdaságba. A törés másik okát abban látom, hogy az ipar és a harmadik szektor nem tudta felszívni teljes egészében a munkaerő utánpótlást, és így vált lehetővé a visszabomlás.

A külföldi tőke behatolt a mezőgazdaságba is. Jelentősen elősegítette egyes mezőgazdasági termékek felfutását.

² Ocserki novoj i novejszej isztorii Mexiki. Moszkva, 1960. 228. old.

³ Ocserki . . . 236. old.

⁴ *Técsi János*: Faluközösségek (ejidók) a mexikói agrárfejlődés befejezetlen reformkorszakában (kézirat).

⁵ *Técsi János*: idézett mű.

A mezőgazdaság birtokszerkezetének megoszlása: nagybirtok – haciendák – hazai latifundisták tulajdonában, nagybirtokok–ültetvények külföldi tőkésék vagy csoportosulások kezében vannak. Jelentős a közép és kisbirtokok száma, de óriási a földnélküli tömegek száma is. A birtokszerkezet megoszlása természetföldrajzi tényezőktől is függött.

E sajátosságok jelentkeznek a forradalom idején a két parasztvezér – Villa, Zapata, – eltérő agrárprogramjában is. Mindketten a nagybirtok felszámolásának hívei voltak, de eltérő kiutat jelöltek meg. Francisco (Pancho) Willa a 25 hektárig terjedő kisparaszti birtokokért szállt harcba, míg Zapata a paraszti közösségek, az ejidók visszaállítását szorgalmazta. Az eltérő követelések is jelzik az ország jellemző birtokstruktúráját. Északon a kisbirtokoknak voltak hagyományai, míg délen és az ország középső részén a falusi közösségek voltak jelentősek, amelyeket elnyelve is megőrzött a nagybirtok. De ezt az irányt nem szabad így abszolútizálni, mert mindkét területen találkozhatunk a másik struktúrával is.

Nem szorul bizonyításra a földnélküli tömegek óriási száma. 1910-ben a mexikói mezőgazdaságban dolgozók közül 3,130 402 fő⁶ peon, vagy földdel nem rendelkező más kategóriába (acasillado, jornaleros) sorolható. Ez a mezőgazdasági dolgozók létszámának 87%-a. Érdemes elvégezni azt a vizsgálatot, hogy megnézzük, vajon az ország mely körzetében a legmagasabb a peonok aránya a mezőgazdaságban dolgozók között. Így nagy valószínűséggel képet kapunk arról is, hogy Mexikó mely részén a legkoncentráltabb a nagybirtokrendszer.

Az ország középső fekvésű tagállamaiban (pl. Tlaxcala, Querétaro, Guanjuato, Morelos) a legmagasabb ez az arányszám, itt meghaladja a 93%-ot. A Csendes-óceán partján levő déli tagállamok követik 83%-kal, az északi tagállamokban 80%-ot érnek el, míg a Mexikói-öböl tagállamaiban és a Csendes-óceán partján levő északi tagállamokban 71–72% a mezőgazdasági dolgozók között a peonok aránya.

Ezt erősíti meg az az elemzés is, amelyet a mezőgazdasági termékek termelékenységének szempontjából vizsgálunk. Ehhez a legfontosabb mezőgazdasági termékek egyéves termelési értékére (pesóban) vannak adataim. Ezek a termékek: kávé, kukorica, rizs, cukor, bab, dohány, búza, henequén, uén.

Két kérdésre adhatok választ: mekkora a termelés volumene, valamint a termelékenység szempontjából mely tagállamok állnak az élen.

Termelési érték szempontjából a legmagasabb értéket a kukorica képviseli: 125,947 043⁷ pesóval. A szövetségi államok közül Mexikó, Guana-

⁶ Boletín de la dirección general de estadística, Mexico 1914, 97. old.

⁷ Anuario estadístico de la República Mexicana, 1907. 555. old.

juato, és Jalisco állnak az élen, amelyek együttesen a termelési érték 1/3-át adják. Mindhárom állam Mexikó középső vidékéhez tartozik. Nagyon fontos terméke az országnak a henequén. Más földrajzi adottságokat igényel a termelése, ezzel magyarázható, hogy termelése csupán a Mexikói-öböl mellékeire korlátozódik, ott is csupán egyetlen tagállam, Yucatán állítja elő a termelési érték 96%-át, 22,962 774 peso⁸ értékben.

Országos szinten is elterjedtebb a kávé termelése: Veracruz, Chiapas, Oaxaca, Puebla szövetségi államok álltak az első helyeken. A termelési érték meghaladta a 19,990 000 pesót.⁹ A cukor és a rizs termelési helye szerint ugyanazokban a szövetségi államokban foglalták el a vezető helyet: Morelos, Michoacán, Puebla és Veracruz államokban. Bár megjegyzendő, hogy a cukor termelési értéke valamivel több mint 4-szerese a rizsének, 19,925 879 peso.¹⁰ Veracruz állam kivételével mindhárom az ország Centro vidékén helyezkedik el.

Jelentős helyet foglaltak el az ország élelmezésében a hüvelyesek. Ezen belül a bab játszotta a főszerepet. E termék fő termelési területe is a Centro vidékre: Guanajuato, Jalisco, Puebla és Veracruz tagállamokra esik. Az össztermelési érték 11,626 729 peso.¹¹

Egy másik nagyon fontos élelmezési cikk a búza. Legfőbb termelői Michoacán, Guanajuato, Puebla és Chihuahua tagállamok. A felsoroltak közül egyedül Chihuahua nem a Centro vidékén terül el. A dohány és a gyapot termelésében a legnagyobb értéket elért államok Veracruz, Oaxaca, Jalisco és Chihuahua. Itt már nagyobb a területi szóródás.

Sajnos, a gyapottermelésről alig vannak adatok. A egyetlen adat 1910-ből származik, ekkor az ipar számára 43 462 tonna¹² gyapotot termeltek. Ez 98,6%-os növekedést jelent az 1900 évihez képest.

Milyen következtetések vonhatók le ebből? A legszembevetőbb, hogy mezőgazdaságilag legfejlettebb, legtermelékenyebb az ország középső területe, valamint a Mexikói-öböl mentén Veracruz tagállam. Ha mindezt összevetjük a nagybirtokok területi elhelyezkedésével, észrevehető, hogy e kettő egybeesik. Az haciendák termelékenyebbek a kisbirtokoknál, beszámítva az esetleges kedvezőtlenebb természeti viszonyokat is. A vizsgált termékek nagy része eredményesebben termelhető nagybirtokokon, ültetvényeken, pl. cukor, rizs, kávé, henequén.

A kisbirtokokon több mezőgazdasági kultúra együtt él, termelékenységük nem is lehet olyan magas, és alapvetően önellátóak. Ha a társadalmi

⁸ Anuario ... 1907. 553. old.

⁹ Anuario ... 1907. 549. old.

¹⁰ Anuario ... 1907. 549. old.

¹¹ Anuario ... 1907. 552. old.

¹² Fuerza de trabajo ... 71. old.

rétegződést is vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a mezőgazdaság fejlődését a tőké jellegű piacra termelő, nagybirtokokon, általában bérmunkás viszonyban élő, de sok személyi kötöttséggel megterhelt poenok, acassilladók, arrendatariók biztosítják. A kisbirtokokon élő termelők helyzetüknél, lehetőségüknél fogva (tőkehiány) sem jelenthették a mexikói mezőgazdaság dinamikus szektorát. Helyzetük bizonytalan, létbizonytalanságban élnek. Így a jelentős tőkeerővel rendelkező nagybirtokok jelezték a tőkés fejlődés irányát. Épp az állandó munkaerő és annak folyamatos pótlása révén vetődhetett fel az a probléma, hogy milyen lehetett a mezőgazdaság technikai színvonala? A bőséges munkaerő ellátottság miatt nem került sor jelentős tőkebefektetésre azzal a céllal, hogy emeljék a termelés technikai színvonalát. Amennyiben ezzel kapcsolatban megnézzük az import szerkezetét, ezt láthatjuk 1907-ben: eke és egyéb mezőgazdasági szerszámok 1,285 664 peso,¹³ mezőgazdasági ipari és bányagépek 28,156 219 peso.¹⁴ Utóbbinak csak egy része esik a mezőgazdaságra, ha optimálisan ezt vehetnénk 10 millió pesónak, akkor összesen a mezőgazdasági technika évi import részese-dése alig valamivel haladja meg a 11 millió pesót. A technikai színvonal miatt a mezőgazdaság nem nélkülözhetette a nagyszámú munkaerőt.

Az importtal szemben viszont az export egy igen jelentős részét mezőgazdasági termékek alkották. A legfőbb kiviteli cikk a mezőgazdaságból 1890-ben a kávé 10,499 737 pesóval,¹⁵ a dohány 1,711 789 pesóval,¹⁶ henequén 22,019 840 pesóval,¹⁷ jelentős tétel még az ixtle, az indigó, vanília, kaucsuk, bab és a mahagónifa.

Ezzel szemben 1907-ben a mezőgazdasági termékek kivitele jelentősen megnövekedett. Legjelentősebb tételei: henequén 27,089 990 pesóval,¹⁸ kaucsuk 8,993 261 pesóval,¹⁹ a kávé 6,979 562 pesó²⁰ összértékkel szerepel, de jelentős tételt jelent még a vanília, dohány, ixtle, borsó, nyersgyapot és különböző állati bőrök is.

Végigtekintve ezeken az adatsorokon, kitűnik, a mezőgazdaságnak az ország gazdasági életében, exportjában játszott kiemelkedő szerepe, s amely még növekedett is. Nem mondható el mindez a gazdaság másik ágáról, az iparról.

¹³ Importación y exportación de la República Mexicana, año de 1907. 45. old.

¹⁴ Imp. y exp ... 125. old.

¹⁵ Imp. y exp ... año de 1899. 166–67. old.

¹⁶ Imp. y exp ... 171. old.

¹⁷ Imp. y exp ... 168–69. old.

¹⁸ Imp. y exp ... año de 1907. 155. old.

¹⁹ Imp. y exp ... 153. old.

²⁰ Imp. y exp ... 153. old.

Korábban már volt róla szó, hogy az iparban 1900-ig bizonyos konjunktúra volt érzékelhető. Ez kitűnik az iparban foglalkoztatottak létszámának alakulásából is. 1895-ben 692 697 fő²¹ dolgozott az iparban, ez 1900-ra 803 294 főre²² emelkedett. 1910-re ez a szám nem változott. Ez utal az iparban végbement általános visszaesésre. De vajon minden tagállamban végbement ez a visszaesés? Ha nem, az ország mely részében vannak azok a tagállamok, ahol volt ipari fejlődés: Centro és Norte vidékén a dolgozók száma nőtt, külön kiemelném még Veracruz és Yucatán tagállamokat. A többi tagállamban általában stagnált vagy visszaesett az ipari munkások létszáma. Az építőiparban dolgozók száma sem túl jelentős az összipari munkásság létszámához viszonyítva. A legmagasabb értéket Distrito Federal területén találjuk: 15 758 fő.²³ A többi szövetségi államban elenyésző, 100 és 1000 fő között ingadozik a számuk.

A feldolgozó ipar egyes ágai – mint már fentebb említettem, – 1900-ig fejlődést mutattak, elsősorban a textil, cukor, élelmiszer és dohányipar. Mivel magyarázható ez? Ezek az iparágak biztosíthatták leggyorsabban a befektetett tőke megtérülését. Ezenkívül általában a feldolgozandó nyersanyag vagy alapanyag adott volt és bőséggel rendelkeztek munkaerővel. A dohánygyárakra vonatkozóan szeretnék ismertetni egy adatsort: 1907-ben az országban működő 451²⁴ dohánygyárból 186 a Centro vidékén volt található. Ha összevetem a legfőbb dohánytermelő vidékek és dohánygyárak elhelyezkedését, természetesen az derül ki, hogy területileg majdnem egybeesnek. Az export-import viszonylatban tekintve a feldolgozó ipar helyzetét, a már felsorolt iparágak termékei nem kapnak nagy hangsúlyt. A behozatalban jelentős tételt képeznek az ipari gépek és berendezések, amelyek a mezőgazdasághoz hasonlóan itt is a technikai színvonal alacsony szintjét jelzik.

Beszélni kell az ipar másik ágáról, a nehéziparról is. Nehézipar nem, vagy csak alig volt az országban. Az imperialista nagyhatalmaknak nem állt érdekükben a gazdasági függésük alatt álló országban a nehézipar, a termelőeszköz gyártás fejlesztése. Figyelmem középpontjában az importstuktúra állt. Megállapítható, hogy a szegektől, csavaroktól, az acél és vaslemezekig, vasúti sínekig, szerszámgépektől ipari berendezésekig, mindent importálnak több millió pesó értékben.

Úgy gondolom, hogy az ipar helyzetének ily rövid áttekintésével is érzékeltethető az iparnak, az ország gazdasági életében játszott nem túl jelentős és csökkenő szerepe.

²¹ Fuerza de trabajo ... 46. old.

²² Fuerza de trabajo ... 46. old.

²³ Fuerza de trabajo ... 49. old.

²⁴ Anuario ... 1907. 54. old.

De nem lenne teljes a kép, ha nem vizsgálnánk meg az iparnak a társadalmi oldalon létrehozott hatását. Kezdjük az ipari nemzeti burzsoáziával. Sem számuk, sem súlyuk nem volt jelentős. Helyzetüket erőteljesen veszélyeztette a külföldi tőke behatolása Mexikóba, emiatt is kerültek szembe (pozíciójuk féltése miatt) az 1910-es forradalmat megelőzően Porfirio Diazzal és gazdaságpolitikájával. 1890-től a nemzeti burzsoázia hatalma növekedett mind gazdaságilag, mind politikailag, de az 1900 körül bekövetkezett visszabomlást követően fejlődésük megrekedt, súlyuk csökkent. A pozíciókülönbség, amely a fejlődési trendvonalától eltér, az ebben a rétegben felhalmozódott elégedetlenség 1910-re ért el a robbanás fokára.

Az iparhoz képest sokkal jelentősebb helyet foglal el a bányászat az ország gazdasági életében. A mezőgazdaság mellett a bányászat a legerőteljesebben fejlődő gazdasági ág. 1907-ben a bányászatban dolgozók száma 96 306 fő,²⁵ ez 9.1%-al több, mint 1898-ban.

Érdeemes most már mindhárom ágazatot összevetni a foglalkoztatottak létszámának alakulása szempontjából. A mezőgazdaságban és az iparban már tudjuk, hogy a Centro és Norte vidéki tagállamok állnak az élen. A bányászat adatai sem mondanak ennek ellent. Itt is főleg a Centro tagállamaiban nőtt a bányászok száma (Pueblo, Hidalgo, Aguascalientes) és a Norte tagállamaiban: Nueva Leonban, Chihuahuaiban, San Luis Potosiban. Ugyanakkor a bányák száma is erőteljesen növekedett. Viszont ebben az esetben nincs pozitív korreláció a bányák száma és a bányákban dolgozók létszáma között. Ez ahhoz szolgáltat adatokat, hogy vajon milyen volt a koncentráció a bányászatban. A folyamat kétarcú: egyrészt lassú, kismértékű koncentrációt figyelhetünk meg egyes államokban, másrészt viszont a kisbányák növekedésére utaló tendencia is létezett. A legjobb példa ez utóbbira Jalisco tagállam, ahol is a bányák száma közel öt és félszeresére nőtt, míg a bányászok száma az 1898-as létszám 35%-ára zuhant vissza 1907-re. A vizsgált 9 éves periódusban lezajlott mindennemű változás, növekedés, illetve csökkenés ellenére a legtöbb működő bánya nem a fentebb már felsorolt államokra esik, hanem inkább a Norte területén levő tagállamokra, így Durangóra, Chihauhuára, Sonorára.

A bányászatban is érdemes megvizsgálni a technikai színvonalat. Adataink az 1907-ben kiadott Anuario estadística de la Republica Mexicana-ból származnak. Eszerint Mexikóban 1032 bányára 738 gőzgép²⁶ jutott. A 738 gőzgép összteljesítménye lóerőben 152 845.²⁷ És ha ehhez hozzá-

²⁵ Fuerza de trabajo . . . 132–33. old.

²⁶ Anuario . . . 1907. 332. old.

²⁷ Anuario . . . 1907. 332. old.

tesszük azt, hogy ilyen gyenge technika mellett az óriási külföldi és hazai tőkebefektetések ellenére, a bányák 132,308 429 peso²⁸ össztermelési értéke meglepően óriásnak tetszik! A bányászat legfőbb termékei az arany, az ezüst és a réz. E három fő termék a 132 milliós össztermék értékéből közel 120 millió pesóval részesült.

A bányászat és az ipar nem áll egymással szoros kapcsolatban. A kitermelt érceket, ásványokat nyers állapotban, feldolgozatlanul szállították külföldre, és feldolgozott, késztermék formában áramlott vissza az országba. Az 1899-es export adatai szerint 7,428 695 peso²⁹ értékben vittek ki nyers aranyércet, 12,495 892 peso³⁰ értékben ezüstércet, 9,445 498 peso³¹ értékben nyers rézércet. Az egyetlen feldolgozott tétel a vert nemesfém pénz 22, 228 852 pesót³² tett ki. 1907-ben a réz kivitele jelentősen lecsökkent, míg az arany és ezüst kivitele jelentékenyen megnőtt. Aranyat különböző formákban 27,709 854 peso,³³ ezüstöt tiszta formában és más ércekkel vegyítve 103,194 332 peso³⁴ értékben exportáltak.

Többször szoltam már a befektetett tőke nagyságáról. Adataim a kereskedelmi és bányatársaságokba fektetett tőkéről vannak. 1896–1910 között 204,064 113 peso³⁵ a befektetett tőke a bányászatban, ebből 148,679 475 peso³⁶ volt a mexikói tőke. A kereskedelmi társaságokba befektetett tőke 2,618 717 918 peso,³⁷ ebből mindössze 664,108 303 peso³⁸ a mexikói. Végül egy globális adattal szeretném zárni ezt a sort. 1910. december 31-én a kereskedelmi és bányatársaságokba befektetett tőke összege 2,008 155 253 peso,³⁹ és ebből mindössze csak 776,728 800 peso⁴⁰ volt a mexikói tőke.

Miután áttekintést nyerhettünk a gazdaság termelő szektorairól, és mielőtt rátérnék a terciér szektorra, szeretném az export-import viszonyát számokkal is ismertetni 1898–1907 között. Külön-külön már elemeztem

²⁸ Anuario . . . 1907. 332. old.

²⁹ Imp. y exp . . . año de 1899. 163. old.

³⁰ Imp. y exp . . . 163. old.

³¹ Imp. y exp . . . 164. old.

³² Imp. y exp . . . 163. old.

³³ Imp. y exp . . . año de 1907. 149. old.

³⁴ Imp. y exp . . . 149–50. old.

³⁵ Noticia del movimiento de sociedades mineras y mercantiles 1866–1910. Mexico 1911. 291. old.

³⁶ Noticia del movimiento . . . 291. old.

³⁷ Noticia del movimiento . . . 293. old.

³⁸ Noticia del movimiento . . . 293. old.

³⁹ Noticia del movimiento . . . 297. old.

⁴⁰ Noticia del movimiento . . . 297. old.

e struktúrákat, néhol számadatokat is idézve. Most összességében szeretném pénzürtékben kifejezni e kettő kapcsolatát. A vizsgált periódusban az export 10,377 764 pesóval⁴¹ haladta meg az import értékét. Mennyiségi szempontból feltétlenül jelentős növekedésről lehet beszélni, de ennek belső struktúrája az ország gazdasági deformálódására, torzulására utal.

Egyetlen szektor áttekintése maradt hátra, a kereskedelemé és a szolgáltatásé. A szolgáltatások fejlettsége egy ország fejlettségi mutatója is lehet. Milyen kapcsolatot tudnak ellátni város és falu között? Mennyiben tudja biztosítani a különböző gazdasági ágak közötti kapcsolatot? Lényegében ebben látom a kereskedelem és a szolgáltatások legfőbb funkcióit, és e kérdések tükrében próbálok választ adni a mexikói kereskedelem és szolgáltatás fokát bemutató rövid elemzésben.

A kereskedelemben és szolgáltatásban dolgozók létszáma az 1900-as 838 091 főről⁴² 1910-re 884 539 főre⁴³ nőtt. Ez az aktív munkaképes lakosság kb. 16%-a. Érdekesség, hogy az eddigiektől eltérően Norte vidék tagállamaiban jelentős létszámcsökkenés mutatkozik. Centro tagállamai megtartották vezető pozícióikat, a számbeli fejlődés igen erőteljes a Mexikói-öböl mentén fekvő tagállamokban. De a többi vidék tagállamaiban is vagy stagnált, vagy igen kis mértékben nőtt a foglalkoztatottak létszáma.

A terciér szektor néhány fontosabb ágára térnek ki. Ezek között is első helyen a kereskedelem áll. A kereskedelemben dolgozók száma 1910-ben 293 753 fő,⁴⁴ ami önmagában a szolgáltatásban dolgozók kb. 1/3-át jelenti. De ha országos eloszlását nézzük, közülük 181 946-an⁴⁵ a Centro zónában vannak foglalkoztatva. Ez már óriási aránytalanságot okoz az ország egyes régiói közti elosztásban is. Ez az egyenlőtlen elhelyezkedés nem tudja biztosítani egy országon belüli egységes belső piac egyensúlyát. Ugyanakkor felveti, hogy a gazdaságpolitikusok óhaja, az egységes nemzeti belső piac kialakítása milyen fokon áll. De ez egyéb problémát is takarhat. Szükség van-e egy ilyen kis területen ennyi kereskedelmi dolgozóra? A válasz szerintünk tagadó: itt egészségtelen túlnövekedés alakult ki. Ennek a következménye társadalmi oldalról megvilágítva: kialakult, kialakulhatott egy olyan kiskereskedő, házoló réteg, amelynek a létbizonytalansága igen nagy lehetett.

Nincs ez másképp a közlekedési dolgozók esetében sem. 1910-ben 55 091 fő⁴⁶ a számuk, ebből 33 343 fő⁴⁷ ismét a Centro zónában élt. Ez a

⁴¹ Imp. y exp . . . año de 1907. 169. old.

⁴² Fuerza de trabajo . . . 51. old.

⁴³ Fuerza de trabajo . . . 51. old.

⁴⁴ Fuerza de trabajo . . . 52. old.

⁴⁵ Fuerza de trabajo . . . 52. old.

⁴⁶ Fuerza de trabajo . . . 53. old.

⁴⁷ Fuerza de trabajo . . . 53. old.

létszám, tekintve az ország hatalmas méreteit, kicsiny. A közlekedésnek egyébként is fontos szerepe van. Nemcsak az óriási távolságok leküzdésére, nemcsak a belső piac, kereskedelem szempontjából, hanem pusztán gazdasági-szállítási tényezők is számba jöhetnek. Ennek ellenére az országban 1907-ben 18 063 km⁴⁸ volt csupán a vasútvonalak hossza. Ennek egy része kimondottan gazdasági jellegű volt, személyszállításra nem engedélyezett. Befejezésül ismét egy adatsor: 1903–1907 között a posták számának növekedésére, ezáltal a szolgáltatásoknak egy újabb ágára derül fény. A négy év alatt 2117-ről 2645-re⁴⁹ nőtt a posták száma. Ez feltétlenül a hírközlés és a belső piac fejlődését demonstrálja. Összességében a terciér szektor is oly módon fejlődött, mint a gazdaság legtöbb ága, aránytalanul, deformálódva.

Végző összegzésként szeretném a porfiriano gazdaság és belpolitikájának összekapcsolódását megvizsgálni. A gazdaságpolitika célja: az ország fejlesztése volt. A fejlődés fő mozgatórugóját elsősorban a mezőgazdaság fejlődésében látták. Ennek értelmében a gazdaságpolitikusok alárendelték más gazdasági ágak érdekeit a mezőgazdaságnak. Bizonyos mértékig érthető a külföldi tőke behívása is az országba, hiszen önerőből a céljukat – az ország fejlődését – nem lehetett elérni.

Bár az ipar nem élvezett akkora támogatást, mint a mezőgazdaság, de nem is gátolták annak fejlődését. Teljesen természetes tehát, hogy elsősorban a nagybirtokos osztály helyezkedik el Porfirio Diaz támogatói között, és az is, hogy a nemzeti burzsoázia Diaz ellenzékeként lépett fel, féltve megszerzett és erős gazdasági pozícióikat a külföldi tőke befolyásától. Bár egy idő után maguk Diazék is belátták a külföldi tőke térnyerésének veszélyességét, hiába hoztak néhány korlátozó intézkedést, már nem tudták meggátolni a külföldi tőke pozíciónyereségeit, és utána teljesen zöld utat engedélyeztek számára. A tőke a legfontosabb területekre tört be – mezőgazdaság, bányászat, közlekedés, – így az ország irányítása is a külföldi tőkések kezében összpontosult.

Végül is nem lehet teljesen elítélni Porfirio Diazot, hogy szándékát – az ország fejlesztését – ami önmagában is nemes cél, nem tudta beváltani. Megindította Mexikóban a gazdaság fejlődését, elindult a kapitalista úton, ám sok-sok régi csökevényel, és mint láttuk, igen torz módon. E torz, félmegoldások vezettek el az ország ellentmondásos fejlődéséhez, és ezek az ellentmondások feltétlenül hozzájárultak a belpolitikai válság kiéleződéséhez. Századunk első évtizedében kikristályosodtak azok az érdekcsoportosulások, amelyek harcai elvezettek egy döntő összecsapáshoz, a forradalom kirobbanásához. A forradalom bebizonyította, hogy a Porfirio Diaz által megkezdett út a régi módszerekkel Mexikó számára járhatatlan, az addig elért fejlődés már új módszereket követelt meg.

⁴⁸ Anuario . . . 1907. 153. old.

⁴⁹ Anuario . . . 1907. 183. old.

LÁSZLÓ SZLIVA

LA ESTRUCTURA ECONÓMICA Y SOCIAL DE MÉXICO EN EL
PORFIRIATO
(1876-1911)

El estudio analiza en primer lugar la formación y los cambios de la estructura económica de México. Quisiera recibir respuesta a la pregunta ¿por qué estalló la revolución justamente en 1910? Para contestar es indispensable seguir con la vista los cambios sociales del país, paralelamente con los cambios económicos. Investigo por separado los sectores de la economía; la agricultura, industria, minería y el factor terciario. El objeto de las indagaciones del ensayo lo constituye la formación del número del proletariado, el volumen de la producción y el nivel técnico en todas las ramas de la producción.

Para trazar una imagen realista era indispensable la investigación de los datos del comercio exterior, la comparación de ellos dentro del período. En este respecto estaban a nuestro alcance los datos estadísticos de la exportación-importación de 1899 y de 1907. Analizamos los resultados obtenidos mediante la comparación, tratamos de descubrir las causas de los cambios. Era imposible no tomar en consideración y no analizar la política económica del Porfiriato, sus fines, ideas y métodos. El problema de la causa primordial de esta política, la intervención del capital extranjero tenía que colocarlo en le centro de atención también.

En el centro del trabajo está el análisis de los cambios sucedidos en la vida económica pero echo un vistazo a la influencia de estos cambios y a la estructura social del país también. Las cuestiones principales a las cuales la segunda parte del trabajo trata de dar respuesta son las siguientes: ¿en qué medida contribuyeron los cambios económicos a la reestructuración de la sociedad, a la formulación de la oposición potencial del porfiriato?